

2010 травень № 9 (196)

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Заснований у лютому 1997 року (27)
Свідоцтво про реєстрацію:
серія КВ № 14441-3412ПР,
видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено до переліку
наукових фахових видань України
(педагогічні науки)
Постанова президії ВАК України від 14.10.09 №1-05/4

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 7 від 26 лютого 2010 року)

Виходить 2 рази на місяць

ТЕОРІЯ І ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

18. **Артюшенко А. О.** Особистісна мобільність як складова професійно-педагогічної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури..... 146
19. **Архипова С. П., Байдюк Н. В.** Гендерні взаємини як сфера професійної діяльності соціального педагога..... 154
20. **Валєєв Р. Г.** Структура пізнавальної самостійності та підходи до її декомпозиції..... 161
21. **Горенко С. С.** Синдром емоціонального вигорання у работников правоохранительных органов и способы его профилактики..... 174
22. **Докучаєва В. В.** Інноваційна діяльність у сучасній педагогічній теорії і практиці..... 181
23. **Дяченко С. В.** Дидактико-методичний супровід процесу формування комп'ютерної грамотності старших дошкільників..... 193
24. **Ємцева Е. Г.** Основні теоретичні підходи до професійного самовизначення шкільної молоді..... 200
25. **Жевакіна Н. В.** Застосування тестового контролю в дистанційному навчанні..... 209
26. **Загной Т. В.** Роль мотивів професійного навчання в умовах навчально-пізнавальної діяльності майбутніх тренерів..... 213
27. **Кобилянський О. В.** Викладання питань електробезпеки при вивченні безпеки життєдіяльності бакалаврами економічного спрямування..... 218
28. **Краснова Н. П.** Педагогічний такт у соціально-педагогічній діяльності..... 228
29. **Кратінова В. О.** Можливості арт-технології у професійній підготовці соціальних працівників..... 240
30. **Радченко А. В.** Змістова характеристика поняття "Основи здоров'я" в контексті професійної підготовки..... 245
31. **Рижиков В. С.** Соціально-психологічний профіль та особистісні характеристики юриста як складові професіограми у професійній підготовці спеціаліста..... 249
32. **Роман С. В., Крючок Л. М.** Науково-методичне забезпечення самостійної роботи студентів в умовах Болонського процесу..... 258
33. **Рудь М. В.** Формування професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів у системі професійної підготовки у ВНЗ..... 266
34. **Сдрокіна Г. Ю.** Функціональні компетентності майбутнього фахівця зв'язку..... 272
- Відомості про автора**..... 279

Ryzhykov V. S. Social-psychological profile and the lawyer's personal characteristics as parts of professionalism in professional training of a specialist

The Training future lawyer must have a special professional directivity, organized on mastering by methods of the independent work, having transition in selfformation, in the same way necessary to form the psychological quality and features of the professional abilities, which there is base professional-psychological portrait of the lawyer.

Key words: training lawyer, psychological quality, larval quality.

УДК 378.147.091.322:378.026

Роман С. В., Крючок Л. М.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Сучасному суспільству необхідні фахівці, здатні оперативно приймати нестандартні рішення, діяти творчо, самостійно. Основним засобом формування цих рис є самостійна робота студентів (далі – СРС). СРС – це різноманітні види індивідуальної та колективної діяльності студентів, які здійснюються ними на навчальних заняттях або в позааудиторний час за завданням викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої участі [1]. При цьому викладач не тільки визначає конкретні завдання студенту, а й складає методичні рекомендації, рекомендує посібники, список необхідної літератури.

Вивченням питань організації та управління СРС в новій освітній парадигмі займалися багато сучасних дослідників проблем вищої школи – А. Авдеєнко, А. Алексюк, А. Аюрзанайн, Б. Бадмаєв, Т. Балицька, Н. Басова, І. Бех, І. Бочан, П. Вершинін, О. Віхрова, Л. Головка, Л. Григоренко, Л. Гриценко, Л. Дементій, О. Демченко, Л. Деркач, Л. Журавська, В. Загвязинський, В. Залішук, Л. Кайдалова, В. Кліменко, Л. Клименко, І. Ковалевський, О. Ковальова, В. Корольський, І. Костенко, Г. Костюк, В. Лазаренко, І. Лов'янова, Т. Лопухіна, В. Ляпунова, О. Малихін, Л. Мамаєв, О. Медведєва, Т. Овчаренко, Т. Пашенко, С. Переяславська, А. Петрова, П. Підкасистий, Ю. Попов, Т. Руденко, М. Семенов, О. Сергєєнко, Т. Сердюкова, М. Солдатенко, О. Стягунова, І. Трубавіна, Г. Тиха, Т. Туркот, Т. Цюпак, О. Чиж, І. Шайдур, І. Шевченко, Н. Шевченко, Я. Шліомовічус, І. Шимко та інші. Також високо оцінювали роль самостійної роботи в процесі навчання Гегель, Я. Коменський.

Проте безпосередньо аспект науково-методичного забезпечення СРС представлений поодинокими роботами [2 – 6]. У той же час пріоритети Болонського процесу зумовлюють підвищення ролі та

значення СРС у вищих навчальних закладах (далі – ВНЗ), що сприяє підвищенню якості підготовки фахівців. У зв'язку з цим визначаються напрями удосконалення СРС [7]:

- розробка індивідуальних планів навчання із заохоченням студентів до науково-дослідної роботи;
- внесення СРС до навчального плану і розклад занять із організацією індивідуальних консультацій на кафедрах;
- створення комплексу навчальних і навчально-методичних посібників для виконання СРС;
- орієнтація лекційних курсів на самостійну роботу;
- здійснення рейтингового методу контролю СРС;
- проведення лекційних занять, на яких доповідачами та співдоповідачами виступають самі студенти;
- збільшення кількості годин на СРС.

Сучасна система менеджменту якості вищої освіти висуває наступні умови, які забезпечать успішне виконання СРС [8]:

- формування позитивної мотивації виконання самостійного навчального завдання;
- чітка постановка пізнавальних завдань;
- розробка, при необхідності, алгоритмів методів виконання робіт (з урахуванням навчальних можливостей студентів);
- використання оптимальних видів консультаційної допомоги студентам;
- визначення критеріїв оцінки виконаної роботи та ознайомлення студентів із формами звітності;
- види та форми контролю.

Отже, важливим завданням викладача ВНЗ є правильне організування СРС, забезпечення умов успішного її перебігу, що передбачає не лише базову, наукову, а й відповідну педагогічну його підготовку, вміння педагогічно доцільно активізувати пізнавальні сили студентів у навчальному процесі.

Система керівництва СРС охоплює:

- чітке її планування та детально продумане організування;
- безпосереднє або опосередковане керівництво з боку викладача;
- систематичний контроль за поетапним і кінцевим результатами СРС;
- оперативне доведення до відома студентів оцінки результатів їх самостійної роботи;
- внесення відповідних коректив у її організування.

Організування СРС передбачає:

- забезпечення студентів методичними рекомендаціями з вивчення усіх дисциплін у вигляді навчальних посібників;
- використання роздаткового матеріалу, у т. ч. текстів лекцій;
- створення відеопосібників і умов для роботи з ними;

- збільшення випуску навчально-методичних посібників ВНЗ;
- збільшення читальних залів, дисплейних класів;
- впровадження індивідуальних консультацій студентів, у т.ч. із залученням мережі Internet [9].

Щоб СРС давала добрі результати, не перевантажувала студентів, не позбавляла їх можливості раціонально розподіляти час для роботи над усіма предметами, необхідні:

- планування та організація СРС у поєднанні з іншими формами навчання;
- ретельний відбір викладачами і кафедрою змісту та обсягу навчального матеріалу для самостійного опрацювання студентами;
- врахування специфіки предмета, його складності і дидактичної спрямованості;
- координація між викладачами кафедри щодо змісту СРС та форм її контролю.

Науково-методичне забезпечення СРС слід вибудовувати з огляду на її мету і завдання за наступними структурними компонентами [1].

Орієнтаційно-мотиваційний компонент передбачає роботу, спрямовану на усвідомлення студентами мети конкретної діяльності та орієнтацію їх на виконання самостійної роботи. Для формування мотиваційної основи навчальної діяльності студентів складають проблемні запитання та пізнавальні завдання, які сприяють усвідомленню потреби в нових знаннях, а також професійно-орієнтовані завдання, які розкривають роль і значення конкретного навчального матеріалу у становленні професійної майстерності студентів. Це, наприклад, завдання на виявлення безпосередніх зв'язків конкретних тем навчальних дисциплін з виробництвом, підбір додаткового матеріалу з теми, що стосується майбутньої професійної діяльності, анування новинки наукової і професійної літератури.

Інструктивно-настановчий компонент передбачає ознайомлення студентів із особливостями роботи з навчальним матеріалом різних видів, визначення конкретних завдань, обсягу роботи тощо.

Перелік завдань для СРС (обов'язкових для виконання та за вибором студента), форми її організації та звітності, терміни виконання та кількість балів, які можна отримати за виконання завдань з СРС, часи проведення консультацій визначаються кафедрою під час розробки робочої навчальної програми дисципліни й повинні доводитися до відома студентів на перших заняттях її вивчення [10].

Процесуальний компонент пов'язаний з безпосереднім виконанням СРС. Для цілеспрямованого й оптимального управління процесуальним компонентом інколи розробляються технологічні карти для різних видів самостійних робіт [11], зокрема:

- процесу складання тез;

- складання бібліографічних карток за книгою;
- складання карток за статтею;
- складання виписок;
- роботи з книгою;
- читання наукової літератури;
- процесу конспектування першоджерел;
- роботи з пресою;
- процесу реферування;
- підготовки доповідей, повідомлень, виступів;
- виконання курсової або дипломної роботи.

Технологічні карти призначаються для студентів з різним рівнем підготовки. Недостатньо підготовлений студент використовує їх як програму дій для виконання завдань, тоді як для студента, який має певний запас знань, технологічна карта виконує лише функцію пам'ятки.

На сучасному етапі в організації СРС ефективним є також застосування випереджувальних завдань (І. Трубавіна), тобто завдань, спрямованих на повне або часткове самостійне оволодіння матеріалом до його вивчення за програмою, а також на підготовку до його засвоєння на занятті [1]. Особливість їх полягає в добровільності вибору та виконання.

Випереджувальні завдання можна пропонувати:

- до лекцій (завдання, спрямовані на самостійне ознайомлення з новим матеріалом за підручником, довідковою літературою, на збір фактичного матеріалу для доповнення);
- до семінарських занять (завдання, зорієнтовані на вивчення першоджерел, складання плану диспуту, питань для «мозкового штурму», бесіди, проблемних питань, на складання плану семінарського заняття);
- до практичних занять (завдання, спрямовані на підготовку і проведення рольових і ділових ігор, екскурсії, добір фактичного матеріалу, складанні планів, програм тощо).

Корекційний компонент передбачає надання допомоги студентам у подоланні труднощів та виправленні помилок. Одним із інноваційних шляхів реалізації цього компоненту є просемінари (так звані «прозаняття»). Просемінари – це форма заняття, що попереджує і підготовлює студентів до семінару. Як правило, просемінари проводяться на молодших курсах, коли студенти ще мають утруднення в підготовці до семінару, вчаться самостійно здобувати знання з навчального предмету. Мета просемінарів – ознайомлення студентів із специфікою самостійної роботи з літературою, першоджерелами, методикою роботи з ними, а також підготовки рефератів за певною тематикою, читання й обговорення їх. Просемінар використовується як правило для обговорення літературних джерел, рефератів, виконаних студентами, або обговорюється хід їх виконання. Робиться це не тільки

для того, щоб оцінити роботу студентів, але й для здійснення допомоги в роботі.

Сутність *контрольно-оцінювального компонента* полягає не тільки у здійсненні контролю процесу СРС (викладач аналізує характер, повноту, зміст, доцільність вибору студентами способу діяльності та оцінює їх), але й у цільовій настанові з метою забезпечення переходу студентів на вищий рівень самостійної діяльності. Для забезпечення даного компонента необхідні диференційовані критерії для оцінки рівнів самостійності в залежності від спеціальності і виду діяльності, графіки самостійної роботи на семестр, що буде стимулювати студентів не тільки вчасно виконувати роботу, а й чітко та раціонально використовувати час.

До ефективних форм контролю за СРС відносять рефлексивний контроль, індивідуальні співбесіди, письмові завдання за пропущеними темами, контрольні роботи, реферати, ділові ігри, колоквиуми та ін.

Ефективність СРС залежить від їх активності, сформованості професійної спрямованості, рівня розвитку пізнавального інтересу, а також умінь і навичок бачити зміст та мету роботи, по-новому підходити до вирішуваних завдань, організувати себе на процес пізнання та розумову діяльність, творчість, працювати з джерелами інформації тощо. Досвід переконує, що далеко не всі студенти виявляють свідомість і волю, вкрай необхідні для організації власної самостійної роботи. Мають місце й несформованість пізнавальних інтересів, умінь і навичок самостійної роботи в деяких студентів, відсутність бажання систематично працювати. Саме тому СРС студентів ВНЗ повинна ґрунтуватися на наукових засадах. Наукове організування СРС – це система заходів з упровадження досягнень науки і передового педагогічного досвіду в організуванні СРС з метою підвищення її ефективності [1]. Така робота пов'язана передусім з перебудовою набутої за час навчання в загальноосвітній школі системи самостійної роботи.

Наукове організування СРС передбачає їх уміння:

- спостерігати явища та збирати факти, проникати в сутність явища, що вивчається, і пов'язувати в єдине ціле різні, на перший погляд, процеси;
- узагальнювати, розширювати і поглиблювати знання;
- поставити науковий експеримент і зробити на його основі правильні висновки;
- мислити аналогіями, моделювати, передбачати, фантазувати тощо.

Така форма СРС покликана звільнити їх від сліпого наслідування, навчити працювати творчо, сформувавши вимогливість до себе та інших.

Одним із основних аспектів наукового організування СРС є техніка пошуку інформації. Її складовими виступають:

- чітке уявлення про загальну систему науково-технічної інформації (далі – НТІ) і тих можливостей, які дає використання всіх джерел інформації;

- знання всіх можливих джерел інформації за фахом;
- уміння вибрати найраціональнішу схему пошуку відповідно до завдань і умов діяльності;
- навички використання бібліографічних і допоміжних матеріалів.

Найважливішим джерелом масової НТІ є книга, тому кожен студент повинен вміти самостійно опрацювати її. Зазначимо, що ефективність процесу роботи з книгою залежить не тільки від швидкості читання і запису, а й від володіння способами та системою (алгоритмом) читання, умінням виділити головне, правильно обрати і реалізувати раціональний вид запису (план, тези, конспект, анотація, рецензія, реферат, цитата) [12; 13].

Ми переконані, що тільки науково-методично доцільно організована СРС спонукає їх отримувати навчальну інформацію з різноманітних джерел (від підручника – до Internet), формувє в них навички самостійного планування і організації власного навчального процесу, що забезпечує перехід до неперервної освіти (самоосвіти) після завершення навчання у ВНЗ, дає змогу максимально використати сильні якості особистості завдяки самостійному виборі часу та способів роботи, джерел інформації.

Нині у вузах України здійснюється значна робота щодо створення комплексної системи забезпечення якості підготовки спеціалістів. Позитивний досвід створення відповідного науково-методичного забезпечення напрацьовано й у Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка, а саме:

1. Розроблено та затверджено “Положення про організацію самостійної роботи студентів у Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка”, яке визначає основні засади організації й контролю СРС.

2. Переглянуто критерії оцінювання СРС з метою підвищення значущості цієї форми роботи у навчальному процесі.

3. Оновлено перелік науково-методичного забезпечення СРС на кафедрах. До зазначеного переліку ввійшли:

- робочі програми з навчальних дисциплін (програми містять теми для СРС з кожного модулю, рекомендовану літературу для самостійної роботи, карту оцінювання – види СРС та максимальний бал рейтингу за вид);
- графіки проведення консультацій СРС на семестр;
- тексти лекцій (на паперовому та електронному носіях);
- інструкції, методичні вказівки та рекомендації до виконання СРС;
- теми курсових робіт, курсових і випускних проектів;
- тематика наукових проектів, рефератів, наукових доповідей (з урахуванням рівня підготовки студентів).

4. Відповідно до вищезазначеного переліку розроблено комплект науково-методичного забезпечення СРС з кожної дисципліни спеціальності.

5. Встановлено оптимальний об'єм матеріалу до самостійного вивчення з кожної дисципліни з розрахунку 5 друкованих аркушів на один кредит.

6. Внесено до змісту модульного контролю завдання щодо перевірки результатів СРС.

7. На кожному факультеті (Інституті) запропоновано організувати заняття (семінари, курси) для студентів з метою формування вмінь та навичок самостійної навчальної діяльності.

8. До розкладу дня самостійної роботи студентів внесено консультації викладачів на кафедрах, роботу в бібліотеці, роботу з Internet-ресурсами, а також публічну презентацію результатів науково-дослідної СРС.

9. Розробляються дистанційні форми контролю та моніторинг якості СРС.

Таким чином, вирішення завдань реформування вищої освіти в Україні відповідно до вимог Болонського процесу та підготовка кваліфікованих фахівців, здатних до компетентної, відповідальної та ефективної діяльності за своєю спеціальністю на рівні світових стандартів не можливі без підвищення ролі СРС над навчальним матеріалом, посилення значущості професорсько-викладацького складу в розвитку навичок самостійної роботи, стимулюванні професійного зростання студентів та виховання їх творчої активності.

Література

1. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с.
2. Иоганзен Б. Г. Научная организация самостоятельной работы студентов / Б. Г. Иоганзен. – Томск : Томский ун-т, 1970. – 40 с.
3. Беспалько В. П. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов / В. П. Беспалько, Ю. Г. Татур. — М. : Высш. шк., 1989. – 141 с.
4. Козаков В. А. Самостоятельная работа студента и ее информационно-методическое обеспечение : учеб. пособие / В. А. Козаков. – К. : Высш. шк., 1990. – 246 с.
5. Чистяков В. А. Научно-методическое обеспечение системы дистанционного обучения / В. А. Чистяков, С. С. Филиппов, Я. Н. Князев // Теория и практика физ. культуры. – 2006. – №10. – С. 49 – 50.
6. Балицька Т. В. Організація самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів у світлі Болонського процесу / Т. В. Балицька // Освіта Донбасу. – 2007. – №1. – С. 9 – 15.
7. Згуровський М. З. Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України / М. З. Згуровський. – К. : НТУУ «КПІ», 2006. – 544 с.
8. Вища освіта в Україні : навч. посібн. / В. Г. Кремень, С. М. Ніколаєнко, М. Ф. Степко

[та ін.] ; за ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка. – К. : Знання, 2005. – 327 с. 9. Лекції з педагогіки вищої школи : навч. посібн. / За ред. В. І. Лозової. – Харків : ОВС, 2006. – 496 с. 10. Положення про організацію навчального процесу в умовах його індивідуалізації та впровадження кредитно-модульної системи. – К. : КНЕУ, 2006. – 152 с. 11. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підручник / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 560 с. 12. Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе : учеб. пособие для вузов / Д. В. Чернилевский. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 437 с. 13. Головатый Н. Ф. Учись учиться : учеб.-метод. разработка / Н. Ф. Головатый. – К. : МАУП, 2000. – 76 с.

Роман С. В., Крючок Л. М. Науково-методичне забезпечення самостійної роботи студентів в умовах Болонського процесу

У статті розглянуто особливості науково-методичного забезпечення самостійної роботи студентів в умовах Болонського процесу.

Ключові слова: студенти, самостійна робота, науково-методичне забезпечення, Болонський процес.

Roman S. V., Kruchok L. N. Научно-методическое обеспечение самостоятельной работы студентов в условиях Болонского процесса

В статье рассмотрены особенности научно-методического обеспечения самостоятельной работы студентов в условиях Болонского процесса.

Ключевые слова: студенты, самостоятельная работа, научно-методическое обеспечение, Болонский процесс.

Roman S. V., Kruchok L. N. Methodological support of independent student work under the Bologna process conditions

In the article examine a question of methodological features of supporting an independent student work under existing conditions of Bologna process.

Key words: students, independent student work, methodological support, Bologna process.